

Zeugen für Menschlichkeit

**Christlicher
sudetendeutscher
Widerstand
1938—1945**

Katalog zur Ausstellung

Svědkové lidskosti

**Odpůrci
nacismu z řad
sudetoněmeckých
křesťanů v letech
1938—1945**

Katalog výstavy

**Zeugen für Menschlichkeit
Christlicher sudetendeutscher Widerstand
1938—1945**

Katalog zur gleichnamigen Ausstellung

Konzeption der Ausstellung:

Ackermann-Gemeinde / Matthias Dörr, Dr. Raimund Paleczek,
Dr. Otfried Pustejovsky
Sdružení Ackermann-Gemeinde / Natascha Dulíčková, Eva Engelhardt
Tschechische Christliche Akademie / PhDr. Jan Stříbrný

Unter der Schirmherrschaft von:

Ministerpräsident Bohuslav Sobotka, Vorsitzender der Regierung
der Tschechischen Republik
Erzbischof Dominik Kardinal Duka OP, Vorsitzender
der Tschechischen Bischofskonferenz

Úřad vlády České republiky

Die Ausstellung entstand mit freundlicher Unterstützung von:

Tschechische Bischofskonferenz
Erzbistum Prag
Verband der Diözesen Deutschlands

Die deutschsprachige Version der Ausstellung wurde erstmals am
17. September 2016 in Würzburg aus Anlass der Seligsprechung von
P. Engelmar Unzeitig gezeigt. Die tschechischsprachige Ausstellung
wurde erstmals am 25. Februar 2017 im Emaus-Kloster in Prag
präsentiert. Aktuelle Termine zur Ausstellung finden Sie unter:
www.ackermann-gemeinde.de.

Allen, die mit der Bereitstellung von Bildern und Dokumenten zum
Gelingen des Projektes beigetragen haben, möchten wir herzlich danken.

Autorin der Lebensbilder:

Wolfgang de Concini

Historische Texte:

Matthias Dörr, PhDr. Michal Pehr, Ph.D., Dr. Otfried Pustejovsky

Übersetzung und Korrektur:

Lukáš Dulíček, Veronika Losmanová

Redaktion und Grafik:

MAKE*detail / Kristýna Bartoš, Jana Jebavá, Anežka Součková

Herausgegeben von:

Ackermann-Gemeinde e. V.
Sdružení Ackermann-Gemeinde, z. s.
Nakladatelství Eliška Kosová, MAKE*detail

München/Prag, 2017

Druck:

Indigoprint, Prag

Für die finanzielle Unterstützung des Begleitkatalogs danken wir
dem Verband der Diözesen Deutschlands und der Stiftung Ackermann-
-Gemeinde Stuttgart.

ISBN 978-3-924019-14-3 (D)
ISBN 978-80-905903-6-6 (CZ)

**Svědkové lidskosti
Odpůrci nacismu z řad sudetoněmeckých křesťanů
v letech 1938—1945**

Doprovodný katalog stejnojmenné výstavy

Koncepce výstavy:

Ackermann-Gemeinde / Matthias Dörr, Dr. Raimund Paleczek,
Dr. Otfried Pustejovsky
Sdružení Ackermann-Gemeinde / Natascha Dulíčková, Eva Engelhardt
Česká křesťanská akademie / PhDr. Jan Stříbrný

Záštitu výstavě poskytli:

premiér Bohuslav Sobotka, předseda vlády České republiky
arcibiskup Dominik kardinál Duka OP, předseda České biskupské
konference

Úřad vlády České republiky

Výstava vznikla s laskavou podporou:

České biskupské konference
Arcibiskupství pražského
Svazu německých diecézí

Německá verze výstavy byla zahájena 17. září 2016 ve Würzburgu
u příležitosti blahorečení P. Engelmara Unzeitiga. Česká verze byla
poprvé představena 25. února 2017 v Emauzském klášteře v Praze.
Aktuální místo konání výstavy najdete na:
www.ackermann-gemeinde.cz.

Všem institucím i jednotlivcům, kteří pro úspěšnou realizaci projektu
poskytli fotografie a dokumenty, srdečně děkujeme.

Biografické texty:

Wolfgang de Concini

Historické texty:

Matthias Dörr, PhDr. Michal Pehr, Ph.D., Dr. Otfried Pustejovsky

Překlad a jazyková korektura:

Lukáš Dulíček, Veronika Losmanová

Redakce a grafická úprava:

MAKE*detail / Kristýna Bartoš, Jana Jebavá, Anežka Součková

Vydávají:

Ackermann-Gemeinde e. V.
Sdružení Ackermann-Gemeinde, z. s.
Nakladatelství Eliška Kosová, MAKE*detail

Mnichov/Praha, 2017

Tisk:

Indigoprint, Praha

Za finanční podporu vydání doprovodného katalogu děkujeme
Svazu německých diecézí a Nadaci Ackermann-Gemeinde
Stuttgart.

ISBN 978-3-924019-14-3 (D)
ISBN 978-80-905903-6-6 (CZ)

Inhalt

Obsah

EINLEITUNG		Úvod	
11	Nicht jeder wollte „Heim ins Reich“: Sudetendeutsche Christen gegen die NS-Herrschaft 1938—1945 Dr. Otfrid Pustejovsky	11	Ne všichni chtěli „Heim ins Reich“: Sudetoněmečtí křesťané proti nacistické vládě v letech 1938—1945 Dr. Otfrid Pustejovsky
14	Die Tschechoslowakei 1918—1938: Die deutsche Minderheit und ihre politische Repräsentation im neuen Staat PhDr. Michal Pehr, Ph.D.	14	Československo 1918—1938: německá menšina a její politická reprezentace v novém státě PhDr. Michal Pehr, Ph.D.
17	Verfolgung von Christen nach 1938: Unterdrückung von Geistlichen und Laien, christlicher Widerstand PhDr. Michal Pehr, Ph.D.	17	Pronásledování křesťanů po roce 1938: útlak duchovních i laiků, křesťanský odpor PhDr. Michal Pehr, Ph.D.
20	NS-Terror im Sudetenland und im Protektorat Böhmen und Mähren PhDr. Michal Pehr, Ph.D.	20	Nacistický teror na území Sudet a Protektorátu Čechy a Morava PhDr. Michal Pehr, Ph.D.
23	Erinnerung an sudetendeutsche Gegner des Nationalsozialismus Matthias Dörr	23	Připomínání sudetoněmeckých odpůrců nacismu Matthias Dörr
26	Würdigung christlicher Glaubenszeugen Matthias Dörr	26	Uctění svědků křesťanské víry Matthias Dörr
LEBENSBLDER Wolftraud de Concini		BIOGRAFICKÉ TEXTY Wolftraud de Concini	
35	Hans Georg Heintschel von Heinegg	35	Hans Georg Heintschel von Heinegg
45	Richard Henkes	45	Richard Henkes
55	Maria Restituta Helene Kafka	55	Maria Restituta Helene Kafka
65	Epiphania Barbara Pritzl	65	Epiphania Barbara Pritzl
75	Eduard Schlusche	75	Eduard Schlusche
85	Roman Karl Scholz	85	Roman Karl Scholz
95	Karl Schrammel	95	Karl Schrammel
105	Augustinus Franz Schubert	105	Augustinus Franz Schubert
115	Josef Tippelt	115	Josef Tippelt
125	Engelmar Hubert Unzeitig	125	Engelmar Hubert Unzeitig
133	GEDENKBUCH	133	PAMĚTNÍ KNIHA

Vorwort

Als „Zeugen für Menschlichkeit“ stellt dieser Katalog zehn Persönlichkeiten vor, die sich aus christlicher Überzeugung gegen den Nationalsozialismus gestellt haben und so Opfer dieses menschenverachtenden Regimes wurden. Es handelt sich um fünf Priester, zwei Ordensfrauen und drei Laien, die noch heute mit ihrem Lebenszeugnis, dargestellt in Texten und Bildern, Beispiel und Vorbild sein sollen.

Bis zum Münchner Abkommen 1938 und zur vollständigen Besetzung Böhmens und Mährens 1939 lebten diese Menschen als Deutsche in der Tschechoslowakei. Um ihre Lebensbilder einordnen zu können, ist es notwendig, sie auch im historischen Kontext zu betrachten. Dieser wird durch einen Essay und in den einleitenden Kapiteln des Kataloges erläutert.

Keine der vorgestellten Personen durfte das Ende des Nationalsozialismus erleben. Sie starben schon vorher in den Konzentrationslagern oder wurden hingerichtet. An sie und darüber hinaus an alle weiteren christlichen sudetendeutschen NS-Gegner der Jahre 1938 bis 1945 wollen die Ausstellung und der Katalog erinnern. So bildet eine lange Liste aller bisher bekannten Namen den Abschluss des Kataloges.

Der Ministerpräsident der Tschechischen Republik Bohuslav Sobotka verweist als Schirmherr dieses Projektes darauf, dass die tschechische Regierung schon in der Vergangenheit ehemalige tschechoslowakische Staatsbürger deutscher Nationalität, die sich aktiv gegen den Nazismus gestellt hatten, gewürdigt hat. Er sieht den Wert der Ausstellung darin, dass mit ihr das Bewusstsein über den christlichen Widerstand erweitert wird. Die Ausstellung knüpft damit an die Gesten früherer tschechischer Ministerpräsidenten an.

Auch der Vorsitzende der Tschechischen Bischofskonferenz Kardinal Dominik Duka hat die Schirmherrschaft über das Projekt übernommen. Aus seiner Sicht sind die Gläubigen von heute denjenigen, die den christlichen Glauben nicht verleugnet haben, Vieles schuldig. Sie sind Zeugen dafür, wie groß die Gabe und die Kraft des wahren Glaubens sind.

Noch ist der christliche sudetendeutsche Widerstand 1938 bis 1945 wissenschaftlich nicht umfassend aufgearbeitet. Die Initiatoren der Ausstellung „Zeugen für Menschlichkeit“ erhoffen sich daher, dass sich durch sie und mit diesem Katalog ein Impuls ergibt, um eine Veränderung zu bewirken.

x

Předmluva

Jako „Svědky lidskosti“ tento katalog představuje deset osobností, které se ze svého křesťanského přesvědčení postavily nelidskému nacistickému režimu a padly mu za oběť. Jedná se o pět kněží, dvě řeholnice a tři laiky, jejichž životní příběhy zachycené v textech a fotografiích pro nás mohou být příkladem i vzorem.

Až do podpisu Mnichovské dohody v roce 1938, resp. do obsazení zbývajících částí Čech a Moravy v roce 1939, žili tito lidé jako občané německé národnosti v Československu. Aby bylo možné zařadit jejich životní příběhy do patřičného kontextu, je třeba se zabývat i širšími souvislostmi. Ty jsou předmětem úvodního eseje a po něm následujících historiografických textů.

Ani jedné z představovaných osobností nebylo dopřáno dožít se konce nacismu. Buď je smrt zastihla v koncentračních táborech, anebo byly popraveny. Jejich památku, stejně jako památku všech ostatních odpůrců nacismu z řad sudetoněmeckých křesťanů v letech 1938–1945, chce výstava a tento katalog připomenout. V dlouhém seznamu na konci knihy jsou uvedena všechna dosud dohledaná jména obětí.

Když nad výstavou přebíral záštitu předseda vlády ČR Bohuslav Sobotka, poukázal na to, že česká vláda již v minulosti vzdala úctu někdejšími československým občanům německé národnosti, kteří se aktivně postavili proti nacismu. Přínos výstavy spatřuje v tom, že rozšiřuje povědomí o odpůrcích nacistického režimu z řad křesťanů, a navazuje tak na symbolická gesta dřívějších předsedů české vlády.

Záštitu převzal rovněž předseda České biskupské konference kardinál Dominik Duka. Podle jeho mínění jsou dnešní věřící velice zavázáni těm, kteří nezapřeli svoji křesťanskou víru. Jejich životní příběhy jsou svědectvím toho, jak velikým darem je síla pravé víry.

Téma odporu proti nacismu z řad sudetoněmeckých křesťanů v letech 1938–1945 zatím není příliš hluboce vědecky zpracováno. Iniciátoři výstavy „Svědkové lidskosti“ proto doufají, že se tato stane impulsem k tomu, aby se to změnilo.

x